

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Zon en maan: de Franse koning en zijn maîtresse
Duindam, J.F.J.

Citation

Duindam, J. F. J. (2021). Zon en maan: de Franse koning en zijn maîtresse. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 134(2), 327-328. doi:10.5117/TVG2021.2.014.DUIN

Version: Publisher's Version
License: [Creative Commons CC BY-NC 4.0 license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3213807>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nieuwe geschiedenis

Tracy Adams, Christine Adams, *The Creation of the French Royal Mistress. From Agnès Sorel to Madame Du Barry* (Pennsylvania State University Press; Philadelphia, 2020) 248 p., € 81 ISBN 9780271085975

Zon en maan: de Franse koning en zijn maîtresse

Tracy en Christine Adams schreven een boek over maîtresses van Franse koningen van de vijftiende tot de achttiende eeuw. Tracy Adams verdiende haar sporen met publicaties over Frankrijk in de late middeleeuwen en de zestiende eeuw; Christine Adams met werken over Frankrijk in de daaropvolgende eeuwen. De ene zus heeft een achtergrond in Franse literatuur, de ander in Franse geschiedenis – een belangstelling voor gender en het Franse hof bracht de twee nu bijeen in deze opmerkelijke samenwerking. Niet eerder zijn de vrouwen die centraal staan in het boek zo systematisch als groep besproken. Negen maîtresses komen in zes hoofdstukken aan bod (1: Agnès Sorel; 2: Anne de Pisseleu; 3: Diane de Poitiers; 4: Gabrielle d'Estrées; 5: Françoise Louise de La Baume Le Blanc; 6: Françoise Athénaïs de Rochechouart de Mortemart; 7: Françoise d'Aubigné; 8: Jeanne-Antoinette Poisson; 9: Jeanne Bécu). Een epiloog over koningin Marie Antoinette rondt het boek af.

Een van de grote verdiensten van dit boek is, dat de twee auteurs korte metten maken met alle legenden rond de buitenechtelijke liefdes van Franse koningen. Zij herleiden bekende fabeltjes naar de bron en concluderen dikwijls dat een solide basis ontbreekt. Daarnaast besteden de gezusters Adams veel aandacht aan de politieke positie van de maîtresse: niet alleen aan de macht die deze vrouwen zelf konden uitoefenen, maar vooral aan de positie die zij stelselmatig innamen in het Franse koninklijke bestel. Dit boek over een reeks maîtresses stelt de vraag waarom

deze vrouwen een dergelijke plaats konden gaan innemen en hoe deze in de loop van de tijd evolueerde.

In de inleiding geven de auteurs een schets van de totstandkoming. Zij koppelen in hun analyse het werk van Christine de Pizan en de Salische wet, die opvolging van de vrouw en via de vrouwelijke lijn verbood, aan de beperkte maar erkende rol van de Franse koningin-moeder als regentes. Daarnaast wijzen zij op een vaste rolverdeling tussen koning, koningin en maîtresse. De koningin was als vertegenwoordigster van een buitenlandse dynastie een noodzakelijk gegeven, maar zelden een keuze uit liefde. De eerste plicht van deze hooggeplaatste vreemdeling was het leveren van een mannelijke erfgenaam voor de troon. De Franse koningin groeide zelden uit tot vertrouwing en adviseur van de koning. Deze rol kon veel gemakkelijker worden ingenomen door de maîtresse: de maan naast de koninklijke zon was meestal de maîtresse.

The Creation of the French Royal Mistress wijst op twee zestiende-eeuwse veranderingen. Aan het hof van Frans I kregen vrouwen meer plaats, niet alleen als weelderige verbeelding van vrouwelijk schoon in mythische vorm, maar ook in de sociale praktijk van het hofleven. Daarnaast zou de aanwezigheid van permanente ambassadeurs aan de grote hoven van Europa een belangrijke uitwerking hebben. Het was hun taak om de politieke constellatie aan het hof in kaart te brengen; zij wezen daarbij steevast op de maîtresse. De vrouwelijke favoriet van de koning was,

aldus de berichten van ambassadeurs, dikwijls een spil in het spel om gunst en macht. Meer dan de *mignons* of mannelijke gunstelingen kon zij hovelingen maken en breken. De correspondentie van ambassadeurs vormt de belangrijkste bron van dit boek. In hun geheime berichten schreven ambassadeurs onomwonden over het politieke handelen van maîtresses, terwijl deze vrouwen in veel andere geschriften slechts in omfloerste bewoordingen werden aangeduid. De auteurs spreken over een ‘open secret’: het publieke geheim van de politieke macht van maîtresses. De moeizame balans tussen koningin en maîtresse en het publieke geheim van de politieke invloed van maîtresses komen in alle hoofdstukken terug.

Het boek biedt verheldering. Zo lezen we dat de amoureuze betrekkingen van de koning meestal plaatsvonden als dubbel overspel: ook de vrouwen waren gehuwd. Daarnaast waren de maîtresses tot Lodewijk XV van adel: zij dienden als *filles d'honneur* of *dame du palais* de vrouwen binnen de koninklijke familie. Als deel van dit vrouwenbolwerk binnen het goeddeels mannelijke hof trokken zij de aandacht van de koning. Pas met Madame de Pompadour werd een buitenstaander aan het hof binnengehaald. Onder haar ‘bewind’ en dat van haar opvolgster, Madame du Barry, zo stellen Tracy en Christine Adams, verdween

de terughoudendheid rondom het publiek geheim (‘Tearing the Veil’, heet het betreffende hoofdstuk dan ook). Niet alleen lag ’s konings liefdesleven op straat, ook werd de politieke macht van zijn geliefdes onderdeel van een publiek debat. Het oude stelsel bleek onder Lodewijk XVI en Marie Antoinette al helemaal niet meer van toepassing: in afwezigheid van de maîtresse werd de koningin zelf onderwerp van hoon. Zo viel het lot van de Franse monarchie, aldus de zusters Adams, af te lezen uit de veranderde positie van de maîtresse.

Dit detailrijke korte boek is een aanrader voor iedereen die een concreet beeld wil krijgen van de politieke positie van de Franse maîtresse van de vijftiende tot de achttiende eeuw. De lezer krijgt veel kleurrijke citaten voorgeschoteld, maar hoeft niet te vrezen voor oudbakken clichés. De zusters Adams laten tal van interpretaties de revue passeren – dat maakt hun boek wellicht minder toegankelijk voor de algemene lezer. Hoewel niet alle stellingen plausibel zijn, overtuigen de kernpunten van dit boek – al valt uit dit *longue durée* overzicht van de Franse maîtresses niet af te leiden in hoeverre Frankrijk een uitzonderlijke positie innam: daarvoor is een vergelijking nodig.

Jeroen Duindam, Universiteit Leiden